

Munkavállalók (14.)

Gyilkosság a hegyek között (I.)

Gedeonnal mindössze egy-két alkalommal beszélgettem hosszasan. Találkozni többször is találkoztunk reggelente munkába menet, néha pedig a konyhában futottunk össze. Mindig gondterheltnak tűnt, nem kereste a többiek társaságát. Egyre inkább zugivóvá vált, gyakran az eszméletlenségig leitta magát. Ilyenkor hangosan motyogott, majd sírni kezdett, világfájdalmát hörgéssé torzult zokogásba fojtotta. A vékony falakon keresztül át-szüremlettek a hangok, pontosan tudni lehetett, hogy a részegség milyen fázisát éli meg az adott pillanatban. Lerészegedésének csupán hangnyomatáról sikerült információt kapnunk, az ehhez kapcsolódó vizuális élmények csak keveseknek adattak meg.

Ottlétem ideje alatt egyetlen alkalommal láttam csontrészegnek. A közeli faluban kapta el a gépszíj. Rossz hír érkezett otthonról, telefonon hívták, az asszony elment dolgozni. Irodai munkát vállalt. Ezt ő egyáltalán nem akarta.

Nem bírta ki, hogy alkoholmentesen eljusson a szállásig. Az ABC bejárata előtt már felbontotta a whiskysüveget, majd többször is nagyokat kortyolt belőle. A helyszíntől függetlenül a forgatókönyv ezúttal sem változott: halk sírás, makogás, majd pedig fuldoklásba, köhögésbe, rémisztően ható hörgésbe torkoló hangok követték egymást. Az előtte elhaladók éppen csak rápillantottak, kifejezéstelen arccal mentek tovább. Nem meglepő erre felé a hasonló látvány, részegek, drogosok, hajléktalanok „színesítik” a településképet.

Üveges tekintettel nézett rám, amikor hozzáléptem, pillanatra kutakodott emlékezetében, végül megismert. Könnyes nyál csorgott a szája szélén, csuklójával végigdörzsölte az állán, majd bizonytalan mozdulattal kezét nyújtott. Még idejében sikerült elkapnom az alsókarját, így a járda épen maradt. Nem ellenkezett, engedte, hogy átfogjam a vállát, így indultunk el a farm irányába.

„Anna, Annácska” – motyogta magában, amint a farm és a falu között húzódó erdős részen haladtunk. Úgy tűnt, mintha nem is vett volna rólam tudomást, majd hirtelen mozdulattal kitepte magát ölelésemből, és szit-

kozódni kezdett: „A ribanc, adok én neki, megmutatom én!” – ordította. A hirtelen hangoskodásra a fákról felröppenő madarak megcélozták az égboltot. Gedeon pedig arccal az erdei ösvényt. A mondatfoszlányokból nem volt nehéz kibogoznom, hogy otthon lévő feleségével perlekedett.

Alighogy bevonszoltam a szobába, az ágyon végignyúlva pillanatokon belül elaludt. Leültem mellé, figyeltem az arcát, mély barázdákban ficáinkoltak a gondok, szája széle meg-megrándult. Bárcsak le lehetne szavakra fordítani az arc, a tekintet, a mozdulatok hordozta érzelmeket, az évek során felgyülemlett vélt vagy valós sérelmek mérgező hordalékát. Elférne egy kiadós lélektakarítás, mederkotrása a magunkban hordozott elfuserált életeknek. Addig maradtam, mígnem egyenletesebbé vált a lélegzése, lassan kisimultak az arcvonásai, szellősimitásnyi mosoly suhant át rajta. Kislányáról álmodott.

Sorstérítő

Gedeon apró gyermekként úgy lett nevelve, hogy még véletlenül se legyen elvagyódása szülőfalujából. Botladozó aprósággént édesanyja kezét fogva a baromfiudvar lakóinak szórta a magvakat, homokozóvedrével cipelte a vizet a kiscsibéknek, kacsáknak. Két dolog, de nem is kettő, hanem három azért rémisztette az aprójóságok birodalmában: a kotlós, a libák és a szemétdomb rettegett ura, a kakas. Gyakran megkergették, de amint napról napra cseperedett, az édesanyjától kapott pálcával vértetesen felvette a harcot a veszélyes támadókkal. Az eleinte kilátástalannak tűnő csatározás egyre inkább a javára bilent.

Szülei tudatosan nevelték a gazdálkodásra. Alig érte el az óvodáskort, már ott tipegett a juhok ellésénél. Tetszése szerint választhatott magának egy kisbárányt, amit nemhogy levágni vagy eladni nem volt szabad, de meg kellett mutatni mindenkinek, aki meglátogat-

(folytatás a következő oldalon)

Munkavállalók (14.)

(folytatás az előző oldalról)

➤ ta őket. Ilyenkor a kis legényke közös tudományukat is bemutatta, végigfutkározott az udvaron, a kis bari pedig a nyomában cicázott. Olyannyira hozzászokott a kis kedvenc, hogy még éjszakára sem akart társaival lenni a karámban, hosszasan bégetett gazdája után. Aztán a kislegény megkapta az első favillát édesapjától, szénagyűjtés idején ő is ott szorgoskodott a kaszálón. Innentől már igazi legénynek érezte magát.

Nem volt kérdés, hogy a nyolc osztály elvégzése után hol fogja folytatni az iskolát. A dilemmát csak az okozta, hogy mezőgazdasági technikumba iratkozzon, vagy állategészségügyet tanuljon. Végül ez utóbbit választották, hisz a kukorica és a burgonya termesztése mellett jobbára kaszálóból és legelőből állt a birtok. A juhok száma viszont évről évre gyarapodott, meg aztán a modern kor „vívmányaként” az állomány közt ilyen-olyan nyavalya mindig felütötte a fejét.

Csak részben élték meg a kommunizmus szorítását, az alföldi emberekhez képest viszonylagos szabadságot élveztek. A hasznavehetetlen, legfeljebb legeltetésre alkalmas, dimbes-dombos földeken tovább gazdálkodhattak, a kevéske termőföldet orozták el tőlük a közösbe. A kisbárányokat meg a két tehén bikaborjait csak az államnak volt szabad értékesíteniük, kiszabott kvóta alapján a tejet is be kellett szállítani a csarnokba, de annyit mégis mindig sikerült kiügyeskedniük, hogy ne csak zsíros kenyérre fussa. Ha nem is túl sokat, de a lenyírt gyapjú után is kaptak némi pénzt.

Gedeon apja, az öreg Jakab igyekezett minden tudását átadni a fiának ahhoz, hogy a régi szokások életben tartassanak. Elsősorban a gazdálkodásra való hajlandóságot, estenként pedig azokat a múltbeli történeteket, amelyeket maga élt meg vagy az anyja hagyományozott rá. Mert Gedeon nem ismerhette nagyszüleit, az apai nagyapjával való parolázásra meg végképp nem lett volna esélye. Ahogy átvonult a front a hegyi falun, a szovjet katonák, no meg a románok is, mindent megtettek, hogy a magyar lakosságot zaklassák. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a szovjetek a románokat sem kímélték. Az amúgy is kizsigerelt falusiakat tovább fosztogatták, a szemrevaló menyecskéket, lányokat megerő-

szakolták. A csinos fiatal lányon, Zsuzsikán, Gedeon nagyanyján is megtörtént a csúfság. Lányanyaként nevelgette a „dicső” szocializmus hajnalán megszületett félig orosz, félig magyar gyermeket. Ahogyan az anya szívéből kiirthatatlan volt a gyűlölet a ruszók iránt, neveltetése során Jakab lelkében is megfogant a düh. Hasonlóan érzett a rendszer iránt, melynek gépezete igyekezett maga alá darálni családját. Talán legjobban a saját vérei keserítették, akik előjogokért lettek árulóvá. A tévesztés éveiben az engedetleneket, a valamicskével több földet, jól menő gazdaságot birtoklókat rendszerellenesnek bélyegezték meg. Ők is kuláklisra kerültek.

Zsuzsika nagymama a fiával vitte a gazdaságot. Megjelentek az elvtársak az ő falujukban is, a román agitátorok magyar kísérekkel érkeztek. Szükség volt rájuk, mert nyelvismeret híján a pártküldöttek nem tudtak volna értekezni a falubeliekkel. Sorra járták a házakat, nyilvántartásba vettek minden mozdíthatót, köztük az állatokat, a mindennapi munkához szükséges eszközöket. Még annyi fáradságot sem vettek, hogy maguk gyűjtsék be az elorzandó javakat, hanem megadott időpontban maguknak a gazdáknak kellett leadniuk azokat a megjelölt helyen. Aki nem írta alá, hogy önkéntesen belép a közösbe, azzal szemben valamilyen módon előbb-utóbb eljártak.

A sokat látott, megélt és szenvedett nagyanya férfiembert megszegyenítő bátorsággal próbálta védeni azt, ami az övé. Csakhamar el is vezették a község házára, aztán a további hasztalan gyözködés végeztével bezárták az épület mögötti pincébe. Az elvtársak meg éjszakába nyúló mulatozást tartottak Zsuzsika néni házában. Zsírban lesütve tárolt disznótarja, karaj és oldalas, füstölt kolbász került az „ünnepi” asztalra, addig kutakodtak, míg a pálinkával teli demizsont is megtalálták. Mindent felforgattak a házban, szétszaggatták a libatollal töltött párnákat, dunyhákat. Pénz után kutattak. Másnap délben ismét visszatértek, cigányzenészeket is hoztak magukkal. Az akkora már ifjúvá serdült Jakabot, aki előző éjszaka a nagynénjéhez menekült, előrángatták. Szekérre felpakoltatták a munkaeszközöket, az istállóból kivezetett két tehenet járomba fogták, és a fiatal legényt a menet élére

állítva elindultak a községháza irányába. Az egyik agitátor ekkor intett a cigányoknak, s azok rázendítettek az előre begyakorolt gúnydalra: „A kuláknak jól ment dolga, / sokat lopott a mihaszna. / Munkás, paraszt összefog, / te meg, kulák, takarodj!”

Másnap este engedték ki pincerabságából Zsuzsikát. Az időközben párttitkárrá avanzált egykori béres megnyugtatta, hogy ennyivel nem ússza meg. „Börtönbe rakjuk a piszkos kulákját” – fenyegetőzött. Nem maradt hűtlen ígéretéhez.

Tűzifáért fizetségként két emberélet

Nehéz idők jártak a második világháború után. A padlásleseprések idején már a mindennapi megélhetés is kétségessé vált. Főként a telek tették próbára az emberek túlélőképességét. Nyaranta még megvoltak valahogy, zöldség és gyümölcs akadt a kertekben, udvarokban. De a tél kegyetlennek bizonyult. Nem csak az élelemhiány okozott gondot. Egyre gyakoribbá vált, hogy a nád- vagy zsúpfedeleles, összetöprődött házak befagyott ablakszemekkel bámultak vakon a világba. Nem futotta tüzelőre. Az erdőrészekre már rég rátette a kezét az állam. A parasztember abból főz, amije van; nyaranta összegyűjtötte, majd szárította a tehéntrágyát téli tüzelőnek. A felszántott kevéske kukoricaföldekről összeszedték az eke által kiforgatott kukoricatuskót. Ennek meglehetősen jó fűtőértéke volt, legalábbis több meleget adott, mint a kukoricaszár. Akit falopáson kaptak, az nem kerülhetett el a „méltó” büntetést.

Márton és Máté unokatestvérek voltak, néhány hold földön verítékükkel igyekeztek előteremteni a családnak a mindennapit. Szorgalmasak voltak, minden évben megtoldották birtokukat egy-egy nadrágszíjparcellával. Öltözetükön folt hátán folt, lábbelijükön hason-

lóképp, de a gazdaságot gyarapítani kellett, hogy mire odanőnek a gyermekeik, legyen mit jussolni. A kettős átok, a román uralom és a kommunista hatalom őket is szorította. Pusztán életösztönük hajtotta immár őket, különösebb cél nélkül vészelték át a napokat, hónapokat, éveket.

Nagyon recsegett a hó a talpuk alatt azon a reggelen, amikor szemet vetettek a legelőn lévő gémeskútra. Kapóra jött az aznap esti havazás. Fúj, kotort a szél, ember nem járt a legelő környékén. Nyomukat betakarta a hó. Máténál fűrészték ketté az elorzott szerzeményt. Néhány nap elteltével, egyik este zörgettek az ajtón. Erélyes, semmi jót nem sejtető, provokatív hang követte a dörömbölést: „Deschideți imediat!” Két milicista lépett be az alacsony szemöldökfajú ajtón, nyomban mögöttük a bérencé lett párttitkár. Ez utóbbi a rendfenntartókat megkerülve a téglából épített tűzhelyhez lépett. Lidérces fény áradt szét az addig sötét szobában. Amint kinyitotta a tűzhely ajtaját, arca ördögi mosolyba torzult, cikázó lángnyelvek árnya futkorászott a fehér falakon.

Minden rendszer kitermeli a maga söpredékét. Márton és Máté úgy gondolta, hogy nincs miért aggódniuk, a hó eltüntette a nyomokat. Csak éppen a besúgókra, a mindent és mindenkit megfigyelőkre nem gondoltak. A földi nyomokat eltüntette bár a hóvihár, de az „égi-eket” nem. Amint kitudódott a gémeskút eltűnése, a nyomozás is elkezdődött. Csakhamar észrevették, hogy Márton és Máté házának utcára néző ablakairól eltűntek a jégvirágok, az addig ridegen meredező kéményekből magásra szállt a füst. Másnap reggel már el is hurcolták őket, többé soha nem jöttek haza a családjukhoz.

Aznap vitette el ígérete szerint a párttitkár Zsuzsika mamát is.

(Folytatjuk)

D. Mészáros Elek